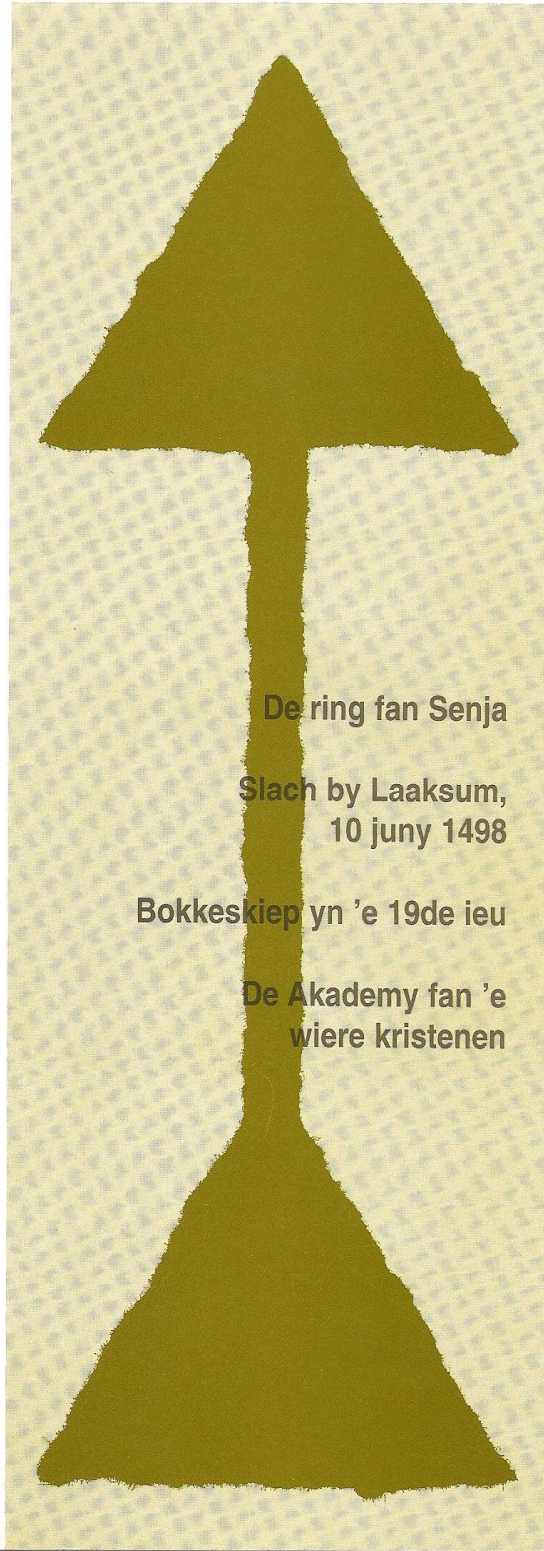

TYDSKRIFT FAN DE FRYSKE AKADEMY

JIERGONG 60 / 1998 / NUMER 2

IT BEEAKKEN

De ring fan Senja

Slach by Laaksum,
10 juny 1498

Bokkeskiep yn 'e 19de ieu

De Akademy fan 'e
wiere kristenen

Friesland en de Vikingtijd: de ring van Senja en de Vierentwintig Landrechten

Kees Samplonius

Summary

In 1905 a viking hoard was found on the island of Senja. Among other things the hoard contained a rune-inscribed silver neck-ring. Magnus Olsen, the editor of the Norwegian Runic Corpus transcribed the inscription (dated ca. 1025 AD) as Fórum drengja Fríslands á vit, ok vígs fötum vér skiftum, translated as: We paid a visit to the lads of Frisia. And we it was who split the spoils of battle among us. ("Vi for til møte med Frislands drenger, og krigsbytte vi (mellom oss) delte".) According to Olsen the inscription referred to viking raids on the Frisian coast, like the one reported by the poet Sighvat in the early eleventh century.

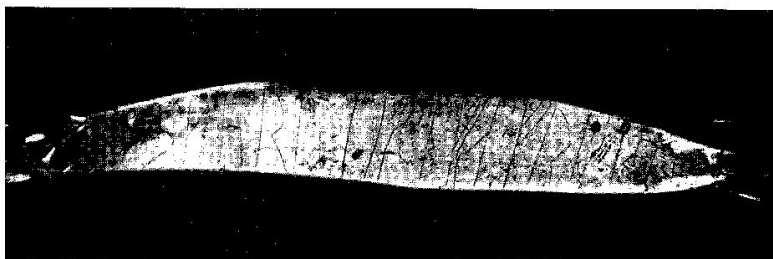
This interpretation, long generally accepted, has recently been questioned by Judith Jesch, who points to two Swedish runestones commissioned shortly after the middle of the eleventh century by Frísa gildaR, commonly interpreted as guild-brethren engaged in trade with Frisia. This, Jesch says, proves the existence of Frisian merchants in Scandinavia, and with this in mind she reexamines the text of the inscription, to arrive at the conclusion that the drengir Fríslands were merchants in the Frisian trade, rather than enemy warriors. This conclusion requires a different meaning of some of the words contained in the inscription. In Jesch's view the word drengir implies the intimacy of the in-group, making it particularly appropriate for warriors in a war-band, and, she says, it only rarely denotes enemy warriors (as it does in Olsen's interpretation). The verb skipta Jesch takes as meaning 'to exchange,' and the object (vígs föt, lit. 'war-coats/cloths') involved in the exchange as 'war-gear,' to be interpreted as weapons (such as nicely manufactured swords or axes) that changed hands in gift-giving. Jesch thus arrives at an interpretation: "We visited our trading-partners in Frisia and bought (sold or exchanged?) war-gear."

How plausible is this new interpretation? As regards drengir, Jesch may have a point, but Olsen's interpretation of vígs fötum vér skiftum, in which skipta stands for 'to divide among us,' and vígs föt for 'booty' (indicating that the enterprise had been profitable) is still more satisfying than the reciproke and somewhat bleak meaning 'to exchange' (in alleged customary gift-giving) advocated by Jesch.

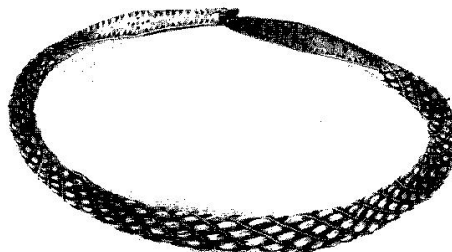
In my article I have tried to reconcile Olsen's interpretation of vígs fötum vér skiftum with Jesch's remarks about drengir. It is possible that Norse vikings who raided the Continent were joined by Frisians on occasion. Such allegiances of vikings and Frisian warriors are historically attested, and the idea finds support in the Twentieth Landlaw of the Frisians (written in the late tenth or the early eleventh century), in which it is stated that a Frisian who had been taken captive by vikings could not be punished for crimes he had committed, provided he committed them involuntarily. As pointed out by Gosses these stipulations suggest that there were also Frisians who took part in viking raids willingly. This allows us to ascribe drengir the in-group sense which Jesch considers to be the word's main semantic feature without refuting Olsen's reading of vígs fötum vér skiftum, though our interpretation differs from his in that the Frisians now appear as viking allies and partners in crime. It is probably against such a background that the Senja inscription must be judged: as a reference to viking activities jointly undertaken by Scandinavians and Frisians.

0. Inleiding

In 1905 kwam op het eiland Senja in Noord-Noorwegen een vikingschat te voorschijn, bestaande uit twee zilveren halsringen en twee kettingen van ineengedraaide zilveren kabeltjes. De kettingen waren voorzien van hangertjes: bij de ene drie bijl-vormige bedeltjes van bladzilver, bij de andere een crucifix (Graham-Campbell 1980 nr. 303, afgebeeld Olsen 1960, 129). Wat de vondst belangwekkend maakte, was dat de kleinste van de twee ringen, over de geplette uiteinden met haak-en-oog sluiting heen, een inscriptie in runen vertoonde met daarin het woord **frislat**, d.i. Friesland (afb. 1). De ring met de runen, de kleinste van de twee, woog 296 gram en had een

Afb. 1: Deel van de inscriptie op de ring van Senja met het woord **frislat**.
(Foto: Runearkivet Oslo)

Afb. 2: De ring van Senja als zodanig. (Foto: Runearkivet Oslo)

doorsnede van 19 cm (afb. 2). De in de inscriptie gebezigde persoonsvorm *wij* laat vermoeden dat de maker van de inscriptie zelf heeft deelgenomen aan de tocht waaraan wordt gerefereerd. Dit betekent dat de inscriptie een min of meer contemporain getuigenis aflegt van 11de-eeuwse contacten tussen Friesland en Scandinavië. De Oudnoorse *Egils Saga*, die een plundertocht naar Friesland beschrijft, speelt zich weliswaar in de 10de eeuw af, maar is pas meer dan twee eeuwen na de gebeurtenissen die zij beschrijft opgetekend. De waarde van de Senja-inscriptie voor onze kennis van de relaties tussen Friesland en Scandinavië in de late Vikingtijd, staat derhalve buiten kijf.

Toch heeft de vondst in Nederland betrekkelijk weinig aandacht getrokken; noch

Boeles, noch Slicher van Bath maakt er melding van. Geheel onbegrijpelijk is dit niet. De wetenschappelijke discussie is beperkt gebleven tot de inbreng van runologen, wier aandacht vooral gericht was op de translitteratie en de transcriptie van de tekst. Aan de cultuurhistorische verbanden in het licht waarvan de inscriptie moet worden gezien, is betrekkelijk weinig aandacht geschonken.

Gezien het belang van de tekst voor de geschiedenis van Friesland, zal hieronder een overzicht worden gegeven van de problemen waarvoor de vondst ons stelt. Centraal staat daarbij de vraag welke cultuurhistorische conclusies aan de Senja-inscriptie mogen worden verbonden. Ter sprake komen onder meer Oudnoorse skaldenpoëzie, Zweedse runenstenen, de recentelijk op Wieringen ontdekte vikingschat, Friese muntjes en de Vierentwintig Landrechten.

1. De vondst

In zijn beschrijving van de vondst wees Magnus Olsen (1960, 128) erop, dat de vindplaats van de schat, Botnhavn op Senja, in de buurt ligt van Lenvik, een nederzetting die in een begin 13de eeuw geschreven geschiedenis van de Noorse koningen (*Heimskringla*), wordt vermeld als aanlegplaats op de route naar *Bjarmaland*. Met *Bjarmaland* werd in de Oudnoorse literatuur een gebied aan de Witte Zee aangeduid, waarmee de Noorse hoofdelingen van Halogaland een lucratieve handel dreven. Voor de achtergrond van onze schat zegt dit weinig, of het zou moeten zijn dat deze handelscontacten het economisch surplus opleverden dat het vergaren van rijkdom mogelijk maakte. Dat de vondst getuigt van bedrijvigheid van de vikingen valt niet te betwijfelen - zowel de ringen als de inscriptie bewijzen het -, maar iets anders is of de schat ook, zoals tot voor kort algemeen werd aangenomen, door vikingen is gedeponeerd. Er zijn aanwijzingen dat ook de Samen soms zilver onder de grond stopten (Hofstra en Samplonius 1995, 242). Hier is de vraag slechts in zoverre van belang, dat in het laatste geval de voorwerpen moeten hebben rondgezworven, voordat zij onder de aarde werden gestopt.

De zilverschat van Botnhavn op Senja staat niet op zich. Vergelijkbare vondsten zijn gedaan op Haukøy, Eidet en Flatvollen, allemaal in Noord-Noordwegen. Volgens Sjøvold (1974, 330-333) zijn al deze zilverschatten op het eind van de 11de eeuw in de grond gestopt. Nicolaïssen (Olsen, 1960, 128), die de Botnhavn-vondst in 1906 onderzocht, meende dat de voorwerpen op verschillende plaatsen zijn vervaardigd en waarschijnlijk niet altijd bij elkaar hebben gehoord. Een archeologische datering was moeilijk, omdat de twee halsringen van een type waren dat zowel in de 10de als de 11de eeuw veel voorkwam. Gustafson (Olsen 1960, 128) hield het erop dat beide ringen uit het begin van de 11de eeuw stammen.

1.1 De inscriptie

Ook de inscriptie is niet met zekerheid te dateren. Erik Brate (1907, 95) dacht aan het midden van de 11de eeuw. Magnus Olsen (1960, 137) dateerde de inscriptie op ca. 1025, een datering die hieronder wordt aangehouden. In het corpus van de Noorse runeninscripties translittereerde Olsen (1960, 130) de inscriptie als: **furu* trikia fris-lats a uit auk uiks fotum uir skiftum**, overeenkomend met Oudnoors: *Fórum drengja Frislands á vit, ok vígs fótum vér skiptum*.

De tekst is betrekkelijk eenvoudig, zij het ook niet zonder problemen. Olsen

(1906, 16) had eerder **uir** opgevat als de prepositie ON *viðr* 'tegen' (vgl. Du. *wieder*), een interpretatie die lange tijd algemeen aanvaard werd. In 1960 voerde Olsen (1960, 35) echter goede redenen aan om **uir** te transcriberen als ON *vér* 'wij'. Een andere discussie betrof **trikia**, dat Brate (1907, 94) wilde lezen als ON *drengila* 'heldhaftig, moedig'. De lezing verlangt echter een ingreep in de overgeleverde tekst en heeft daarom weinig bijval gekregen.

De alliteratie op *f*, resp. *v* (in het eerste en tweede verspaar) maakt duidelijk dat de tekst een poëtisch karakter heeft:

Fórum drengja
Fríslands á vit,
ok vígs fótum
vér skiptum

Bovenstaande regels vormen samen een halve strofe in *fornyrðislag* (letterlijk 'oude dichtwijs'), de Oudnoorse voortzetting van een dichtmaat die aan alle Germaanse poëzie ten grondslag ligt. Onze halfstrofe is in zoverre bijzonder, dat *vit*, het laatste woord van het eerste verspaar (Du. *Langzeile*), niet deelneemt aan het stafrijm daarvan - wat metrisch ook niet toegestaan was -, maar daarentegen wel allitereert met het stafrijm van de volgende versregel. Dit verschijnsel vinden we al bij de oudste Oudnoorse dichters, maar ook in gedichten uit de 13de eeuw en later, wat betekent dat het voorkomen ervan geen mogelijkheid tot datering biedt. Het poëtische karakter van de tekst laat overigens wel vragen naar de mogelijkheid of de inscriptie misschien niet meer is dan een dichterlijk hoogstandje. Theoretisch is dit mogelijk, maar alle metriek en opsmuk van omschrijving ten spijt bevat Oudnoorse poëzie toch altijd een objectief moment, d.w.z. zij refereert aan vaststaande feiten en gebeurtenissen. Er is geen reden waarom onze inscriptie een uitzondering zou vormen en ik neem dan ook met Olsen en Jesch aan dat de versregels betrekking hebben op een gebeurtenis die daadwerkelijk heeft plaatsgevonden. Olsen (1960) vertaalde de inscriptie met: "Vi fór til møte med Frislands 'drenger', og krigsbytte *vi* (mellom oss) delte", een duiding die in Engelse literatuur terugkeert als: "We paid a visit to the lads of Frisia. And we it was who split the spoils of battle". De tekst lijkt daarmee uitdrukking te geven aan een krijgstocht van vikingen naar Friesland en aldaar behaalde buit. Welk gebied precies met dit **frislat** wordt bedoeld, is onduidelijk. Het kan gaan om het huidige Friesland, maar ook om het latere graafschap Holland, dat zich, naar wordt aangenomen, bestuurlijk heeft ontwikkeld uit het gezag dat graaf Gerulf na de vermoording van de Deense viking Godfried overnam. Zoals bekend wordt het gebied langs de Hollandse kust tot in de 11de eeuw als *regnum Frisonum* beschouwd, en in overeenstemming hiermee betitelden tot begin 12de eeuw de graven uit het Hollandse huis zich als *comes Frisonum* (Blok 1969, 348, 356). Ook de Oost-Friese gebieden tussen de Lauwers en de Wezer komen in aanmerking. Adam van Bremen spreekt omstreeks 1075 van Friezen die 40 jaar voordien vanuit het Wezergebied een ontdekkingsstocht naar het noorden hadden ondernomen (Piebenga 1986). Op al deze gebieden kan het **frislat** van de Senja-inscriptie betrekking hebben. Aangezien de lokalisering los staat van de hier behandelde vraag, laat ik deze verder rusten.

2. De these van Jesch

Bij de krijgshaftige, tot voor kort algemeen aanvaarde interpretatie van Olsen is recentelijk een vraagteken geplaatst door Judith Jesch (1997). Deze Engelse onderzoekster is van mening dat de tekst van de inscriptie geen betrekking heeft op het behalen van oorlogsbuit, maar op vriendschappelijke betrekkingen die de vikingen met de Friese bevolking zouden hebben onderhouden. Zij voert hiertoe verschillende historische, archeologische en filologische argumenten aan. Olsen had geopperd dat de inscriptie refereert aan een in het begin van de 11de eeuw door Olaf Haraldsson ondernomen vikingtocht naar Friesland. De tocht werd verheerlijkt door de IJslandse skald Sighvat, die ondermeer beschrijft hoe de vikingen onder leiding van Olaf, de latere Olaf de Heilige, slag leveren bij een gebied of streek genaamd *Kinnlimasiða*.

Víg vanntu, hlenna hneigir,
hjölmum grimmt et fimmta.
þofðu hlýr á hári
hríð Kinnlima síðu

In vertaling: 'Onderdrukker van dieven [= koning (Olaf de Heilige)], je leverde een vijfde slag, schadelijk voor de helmen. De Stevens (van de boten) verduurden een storm bij/aan de/het hoge *Kinnlimasiða*.'

De plaats *Kinnlimasiða* werd tot voor kort in verband gebracht met Kennemerland, achter de Hollandse duinenrij. Ook het *Lexicon van Nederlandse plaatsnamen* voert de vermelding in die zin op (Künzel 1989, 204). Jesch (1997, 8) acht de identificatie echter onjuist, en beroept zich daarbij op Christine Fell (1981, 114) volgens wie het adjectief *hár* 'hoog, steil', geen betrekking kan hebben op de Hollandse kust, want, zegt zij, Holland is helemaal vlak. Wie in zijn jeugd bij Kraantje Lek van de Blinkert naar beneden is gerold, weet dat de duinen in Kennemerland hoog en zeer steil kunnen zijn. Het voorkomen van *hár* vormt derhalve geen reden Olsens (1960, 139) associatie van *Kinnlimasiða* met de Noord-Hollandse duinenrij af te wijzen. Jesch is kennelijk onbekend met de gesteldheid van de Hollandse duinenkust en dat zij Fells opvatting tot de hare maakt, hangt samen met haar streven aan te tonen dat de betrekkingen van de vikingen met Friesland minder gewelddadig waren dan veelal wordt aangenomen. Nu geloof ook ik dat het heersende beeld aan revisie toe is, maar nog afgezien van Sighvats getuigenis gaat het niet aan de relaties als alleen maar vreedzaam te typeren. Strooptochten naar en langs de Friese kusten komen nog tot in de 11de eeuw voor: in 991 werden Staveren en omgeving geplunderd (Halbertsma 1973, 130), in 994 voeren vikingen de Wezer op, en nog omstreeks 1040 ondernam de latere Deense koning Sven Estridsson een plundertocht bij Hadeln (Harthausen 1966, 206). Er zijn dus rond het jaar 1000 verschillende invallen van vikingen bekend in gebieden die als Friesland aangeduid konden worden. Daar staat tegenover dat Jesch zich een ander argument juist lijkt te hebben laten ontgaan. Dat Friezen en vikingen behalve gewelddadige confrontaties ook vreedzame ontmoetingen kenden, en dat zelfs vestiging van vikingen in Friesland heeft plaatsgevonden, blijkt uit de Annalen van Fulda, waar in een beschrijving van het jaar 873 (Rau 1975, 90) sprake is van een viking die tot het christendom was overgegaan en lange tijd bij de Friezen had gewoond (*Nordmannus, qui christianus effectus, longo tempore cum eisdem Frisionibus conversatus est*). Dat dit geen uitzondering was en dat vestiging misschien vaker

voorkwam dan veelal gedacht, blijkt uit de recente vondst op het voormalige eiland Wieringen, waar in 1996 een zilverschat bestaande uit sieraden, zilverstaven en munten uit de 9de eeuw te voorschijn kwam (Besteman 1996). De vondst ondergraaft het beeld van de bloeddorstige vechttjassen die alleen kwamen om te moorden en Dorestad in brand te steken, en zet een vraagteken bij de opvatting van Quak (1989, 301) dat de in de Annalen van Fulda genoemde viking een *Einzelgänger* moet zijn geweest. Jesch laat de passage echter liggen, niet geheel ten onrechte, tenslotte gaat het hier om een vroegere periode.

2.1

Het idee dat de Senja-inscriptie betrekking heeft op handelsbetrekkingen tussen vikingen en Friezen, baseert Jesch, naast nog ter sprake komende filologisch-semantisch overwegingen, op twee 11de-eeuwse runenstenen uit Sigtuna (Zweden). De runeninscripties vermelden dat de stenen zijn opgericht door 'gildegenoten van de Friezen' ter nagedachtenis aan Thorkil, resp. Albod. De inscripties luiden (vertaling Philippa 1987, 42): "De gildebroeders der Friezen lieten deze steen oprichten ter nagedachtenis aan Thorkel, hun gildebroeder, God helpe zijn geest. Thorbjörn heeft dit geschreven", respectievelijk "De gildebroeders der Friezen lieten deze runen ritsen ter nagedachtenis van Albod, de vennoot van Slode. De heilige Christus helpe zijn geest. Thorbjörn heeft dit geschreven".

De vermelding van Friezen is opmerkelijk en duidt op het bestaan van handelscontacten tussen Friesland en Uppland, het kernland van het oude Zweden. Wessén (1945, 165) heeft gesuggereerd dat het genoemde gilde, waarvan we verder niets weten, gemengd van aard was en zowel uit Zweden als Friezen bestond. Ook Marlies Philippa (1987, 42) acht het mogelijk dat het genoemde gilde voor een groot deel bestond uit geëmigreerde Friezen. De naam *Albod*, zegt zij, is niet Scandinavisch, maar zou wel Fries kunnen zijn. Dit laatste is nog maar de vraag, omdat *Alabaudus*, de naam waar Wessén zich op beriep, in klassiek Oudfries *Albad had moeten luiden, vgl. de familienaam *Albada* (Ahfsson 1988, 11). De genoemde *Albod* zou dan moeten stammen uit dat gedeelte van Holland (dat tot in de 12de eeuw als Fries gold, vgl. Blok 1969, 356), waar de Friese overgang /au/ > /a/ ongedaan is gemaakt. Wat ook de achtergrond van de naam moge zijn, zeker is dat de stenen getuigen van handelsbetrekkingen tussen Zweden en Friezen in de 11de eeuw, en als zodanig verlenen zij inderdaad een zekere steun aan Jeschs duiding van de Senja-inscriptie.

Nu hoeft wat voor Uppland geldt natuurlijk niet voor heel Scandinavië te gelden. Sigtuna was duidelijk een handelsnederzetting en de internationale contacten die zich hier laten vaststellen zijn niet zonder meer overdraagbaar op Noord-Noorwegen. De Friese contacten met Scandinavië komen vooral tot uitdrukking in de vele duizenden in de 11de eeuw in Friesland geslagen muntjes die in het noorden zijn gevonden. Kijkt men echter naar de verspreiding, dan blijken de vondsten sterk geconcentreerd in het Oostzeegebied: Duitsland, Polen, de Baltische landen, Finland en Zweden. Uit de cijfers die Slicher van Bath in 1973 presenteerde, blijkt dat van de meer dan vierduizend Friese munten die zijn gevonden nauwelijks 1,5% uit Noorwegen stamt. Slicher van Bath (1973, 214) wijst erop dat het voorkomen van Friese munten op zich geen contacten met Friesland bewijst - de munt kan ook een algemeen geaccepteerd betaalmiddel zijn geweest, zoals de dollar nu -, maar hij tekent hierbij aan dat vondsten die vrijwel uitsluitend uit deze munten bestaan wel duiden op verbindingen met Friesland. Opvallend is dat van de op deze wijze samengestelde muntvondsten die Slicher van

Bath noemt, er één uit Sigtuna stamt. Het vondstpatroon van de Friese muntjes in Scandinavië levert daarmee een welkome bevestiging van de handelsbetrekkingen zoals die uit de genoemde runenstenen van Sigtuna naar voren komen. Voor Noord-Noorwegen is het bestaan van dergelijke contacten met Friesland minder zeker. Ze kunnen er wel geweest zijn, maar aanwijzingen hiervoor vinden we noch in de verspreiding van de Friese muntjes, noch in runeninscripties. Enige terughoudendheid is dus wel op zijn plaats. Dit geldt ook voor de door Adam van Bremen genoemde ontdekkingsreis van Friezen naar het noorden, die rond 1040 zou hebben plaatsgevonden. De beschrijving van de tocht is een mengeling van zeemansbijgeloof en middeleeuwse encyclopedische speculatie en het is twijfelachtig of de tocht echt heeft plaatsgevonden. Dit sluit niet uit dat de passage een vage herinnering kan vasthouden aan handelsverbindingen van Friezen met Noorwegen. De beschrijving is echter te fantastisch om er veel waarde aan te kunnen toekennen.

De genoemde historische en archeologische aspecten brengen Jesch (1997, 9) tot de uitspraak: "There is thus a case for arguing that the *drengir Frislands* are in fact merchants in the Frisian trade, perhaps trading-partners, rather than enemy warriors". Duidelijk is echter dat zij Jeschs betoog maar ten dele ondersteunen. Zij laten haar interpretatie weliswaar toe, maar zij laten ook ruimte voor andere verklaringen.

2.2

Jesch's belangrijkste argument is ook niet historisch of archeologisch, maar semantisch. Jesch stelt een nieuwe duiding voor van de in de Senja-inscriptie voorkomende uitdrukkingen **trikia** (2de nv. meervoud van Oudnoors *drengr*) en **uiks fotum** (3de nv. van *vígsföt*). Etymologisch zijn deze woorden doorzichtig. Waar het om gaat is welke betekenis er in de context van de inscriptie aan moet worden toegekend. Op dit punt verschilt Jesch van haar voorgangers. Haar hele interpretatie valt of staat in feite met de betekenis die zij aan bovengenoemde woorden wil toekennen. De vraag is derhalve of deze door haar geponeerde betekenis zich laat verdedigen.

2.2.1 trikia

Over de betekenis van ON *drengr* (mv. *drengir*, in Zweedse runeninscripties *drengjar*) is het nodige geschreven. Dat het een positieve betiteling was, staat vast. Volgens Jesch (1997, 8) suggereert het woord *drengjar* bovenal "the intimacy of the in-group, making it particularly (but not uniquely) appropriate for warriors in a war-band". Zij wijst erop dat het slechts één keer gebruikt wordt ter aanduiding van vijandige krijgers. Daarom, zegt zij, moet je je afvragen of het woord in de Senja-inscriptie niet een andere betekenis kan hebben. Zij wijst op de runensteen van Bjälbo, waarop gesproken wordt van *drengjar* die een steen plaatsten "ter herinnering aan Grep, hun gildeggenoot," en stelt op grond hiervan dat *drengjar* ook voor gildeggenoten gebruikt werd. Deze betekenis nu wil zij ook toekennen aan de *drengjar* van de Senja-inscriptie. Het verrast dat Jesch, die eerder het eenmalige voorkomen van de betekenis 'vijandige krijgers' had gebruikt om deze betekenis af te wijzen, nu wel enthousiast is over een mogelijke betekenis 'gildeggenoten', die ook maar één keer voorkomt en bovendien niet geheel zeker is. Immers het feit dat op de Bjälbo-steen twee kwalificaties in één adem worden genoemd maakt deze kwalificaties nog niet tot synoniemen. Het woord *drengr* is ook in het Oud-Engels ontleend - we vinden het in het gedicht over de slag bij Maldon van 991 AD -, en hier kan over de betekenis geen twijfel zijn: "een krijger (*dreng*) liet vliegen een pijl" (Gordon 1954, 53). Jesch is zelf kennelijk

ook niet helemaal overtuigd, want zij oppert of niet gelezen moet worden: *á vit Fríslands *drenčila*, een lezing die het *drengr*-probleem zou elimineren. Als reden geeft zij op dat de <í> van *trikla* onduidelijk is - reeds Brate (1907) las *trikla* = *dreng(i)la* 'dapper' - en verder dat *á vit* in 11de-eeuwse skaldengedichten altijd met een plaatsaanduiding wordt verbonden. Dat mag waar zijn, maar in Oudnoorse poëzie wordt het wel degelijk ook gebruikt om een bezoek bij personen aan te duiden. In zijn *Lexicon poeticum* geeft Finnur Jónsson (1931, 620) als betekenis: "*á vit, for kendskabs skyld, for at skaffe sig kendskab til (deraf verbet vitja, at besøge*", en hij geeft hiervan verschillende voorbeelden. Het voorstel om te lezen *drenčila* 'kloek, onverschrokken', dat toch een ingreep in een in origineel overgeleverde tekst betekent, is daarom onnodig. Ook Jesch zelf houdt zich uiteindelijk aan de door de uitgevers gegeven tekst. Ik heb mijn twijfels over het voorstel *drenčjar* op te vatten als 'gildegenoten', maar Jesch zou gelijk kunnen hebben dat het woord moet slaan op leden van de eigen groep, al kan de aard van het overgeleverde materiaal licht een vertekend beeld geven.

2.2.2 skifta viks fótum

De door Olsen geboden krijgshaftige duiding van de Senja-inscriptie berust, naar Jesch terecht onderstreept, in belangrijk mate op de uitdrukking *skipta vígs fótum*. ON *víg* betekent 'strijd' en *fótum* is de derde naamval meervoud van ON *fat* (meestal gebruikt in mv. *föt*) 'kleren, kledingstukken', maar ook 'tuig, gerei', en Olsen opperde dat met *vígsföt* krijgsuitrusting in algemene zin bedoeld kon zijn. Zijn conclusie was dat *skipta vígs fótum* betrekking had op het verdelen van de op een krijgstoct behaalde buit. Jesch neem Olsens suggestie over dat *vígsföt* 'krijgsgerei' betekent, maar, zegt zij, krijgsgerei speelde niet alleen een rol bij de oorlogsvoering, het was ook belangrijk voor het onderhouden van vriendschapsbanden. Zij wijst op een strofe uit *Hávamál* (41), waar het heet dat vrienden elkaar vaak moeten opzoeken en geschenken moeten uitwisselen (*gjöfum skipta*). Zij herinnert er aan dat de (verboden) uitvoer van Frankische zwaarden naar Scandinavië vermoedelijk via Friese handelaren liep. Volgens haar moeten we *skipta*, als in *Hávamál*, hier vertalen met 'wederzijds geven, uitwisselen', en ook hier ter onderhouding van de vriendschap. Het verschil met Olsens verklaring is dan dat Jesch *skipta* in reciproke zin duidt. Tegen Jeschs duiding zijn verschillende bezwaren aan te voeren. Is het toelaatbaar *vígsföt* als 'zwaarden' op te vatten, zoals Jesch doet onder verwijzing naar de uitvoer van Frankische zwaarden? Ik wil daarbij niet zo flauw zijn om te vragen, dat als de Frankische zwaarden zo superieur waren en zo hoog in aanzien stonden, wat het dan wel voor zwaarden waren die de vikingen op hun beurt aan de *drenčjar Fríslands* ten geschenke gaven. De door de vikingen vervaardigde zwaarden waren niet erg hoogwaardig. Bekend is het verhaal, opgetekend door een onbekende monnik van St. Gallen (Monachus St. Gallensis, II, 18), hoe Lodewijk de Duitser de van een koning der Noormannen ten geschenke gekregen zwaarden beproeft, met als resultaat dat slechts één de test doorstaat (Brøndsted 1964, 96). Mijn bezwaar is veeleer semantisch-filologisch, er staat letterlijk 'krijgsgewaden', en dat is niet hetzelfde als zwaarden, ook niet wanneer men het begrip ruim interpreteert. Olsen kende het overgeleverde *vígsföt* 'krijgsgewaden' de meer algemene betekenis 'krijgsuitrusting' toe, als uitdrukking voor behaalde buit, terwijl Jesch, uitgaande van deze door Olsen geponeerde algemene betekenis, *vígsföt* weer in engere zin wil duiden als 'zwaarden'. Met twijfelachtig recht naar het mij voorkomt. Weliswaar kent de Oudnoorse dichtertaal, naast allerlei andere stijlfiguren, ook het verschijnsel *species pro specie*, maar alleen sporadisch, en eigenlijk alleen bij

woorden van dezelfde semantische categorie: de dichter spreekt van *vlot* als hij een schip bedoelt. Aan deze voorwaarde is hier niet voldaan. Het door Olsens voorgestelde verband met behaalde buit laat zich daarentegen goed verdedigen. Het afstropen van de wapenrusting van een verslagen tegenstander was een gangbare praktijk. Het Oud-Engelse Beowulfepos beschrijft hoe koning Hygelac, nadat hij op een plundertocht er het leven bij inschiet, door de vijand van zijn wapenrusting is ontdaan. Deze praktijk vinden we in de 11de eeuw uitgebeeld op het tapijt van Bayeux. Uit de beschrijving die Alpertus van Metz gaf van het treffen tussen Dirk III en de Duitse keizer, dat anno 1018 nabij Vlaardingen plaatsvond, blijkt dat de Friezen al evenmin remmingen hadden gesneuvelde tegenstanders te beroven van alles wat zij aanhadden (Halbertsma 1963, 203). Wapenrustingen waren kennelijk buit bij uitstek. Ik geloof daarom dat we de voorkeur dienen te geven aan Olsens stelling dat *skipta vígs fötum* betrekking heeft op het verdelen van krijgsbuit, waarbij niet uitgesloten is dat de uitdrukking metertijd een spreekwoordelijk karakter heeft gekregen. Een bijkomend bezwaar tegen Jeschs verklaring is tenslotte, dat het uitwisselen van geschenken tussen vrienden zoals dat in *Hávamál* wordt beschreven, een gangbare praktijk is geweest. Waarom zou je iets dat zo algemeen gebruikelijk was, nadrukkelijk in een runeninscriptie vermelden? Wie zijn daden memoreert, heeft het meestal over bijzondere prestaties en respect afdwinnende handelingen.

3. Het Twintigste Landrecht

Wat betreft **skifta viks fötum** geef ik de voorkeur aan Olsens verklaring, maar Jeschs idee dat **trikia** slaat op lieden waarmee men geassocieerd was, in een groep of verbond, is zeker te overwegen. Deze zaken hoeven elkaar ook niet uit te sluiten. Het is volgens mij mogelijk het groepsverbindende karakter van *drengjar* ook voor onze inscriptie aan te nemen, zonder daarbij Olsens duiding van *skipta vígs fötum* los te laten. Als we uitgaan van vikingen die naar Friesland gingen om zich te verbinden met aldaar gevestigde krijgers, om vervolgens gezamenlijk op heervaart te gaan en buit te behalen, krijgen we een beeld dat recht doet aan zowel Olsens verklaring van *skipta vígs fötum* als Jeschs opmerking over het karakter van *drengjar*.

Het aldus geschetste scenario vindt steun in de Vierentwintig Landrechten, een verzameling van rechtsteksten van verschillende ouderdom. Hier stuiten we als 20ste landrecht op de volgende tekst (Buma/Ebel, 1963, 54):

Thit is thet twintegoste londriucht: Sa hwersa Northman an thet lond hlapath, and hia enne mon fath and bindath and ut of londe ledath, and eft withir to londe brangath and hini therto thwingath, thet hi hus barne and wif nedgic and man sle and godishus barne and hwetsa hi to lethe dwa mi, alsa hi thenne vndfliuch ieftha lesed werth, and withir to londe kumth and to liodon sinon, and hi mugi bikanna brother and swester and londethele and erue and sinera aldera hof and hus, sa fari hi oua sin ein erue uter liodskelde. Sa willath him tha liode thing toseka and sinne opawerpe thruch thet grate morth, ther hi er mith tha witsingon efremid beth. Sa mire thenne afara thene warf gunga and iechte mire tella; enne eth hach hi thenne opa tha heligon to swerande, thet hit al dede bi there nede, alsa him sin hera bad, ther hi was liues and lethana en vnweldich mon. Sa ne thuruon him tha liode ne frana tohalda seka ni sinna, thruch thet thi frana ne machte him thes fretha waria; thi skalk skolde dwa, alsa him sin hera bad, thruch thes liues willa.

Volgens Algra (1991, 240, 439) betekent het voorkomen van Noormannen in dit landrecht dat de tekst "uit de tiende of het begin van de elfde eeuw moet stammen, zeker niet later". De redenering is kennelijk dat in het midden van de 11de eeuw de viking-tijd ten einde loopt en dat de tekst bijgevolg van vóór die tijd moet stammen. Dit impliceert dat de tekst na 1050 niet meer relevant was als 'recht-spraak' en het feit dat deze status kennelijk toch behouden bleef - want hoe verklaren we anders dat de tekst een plaats vond in de 'canon' van de 17 keuren en de 24 landsrechten - zou kunnen suggereren dat deze canon een mondelinge voorloper heeft gehad. De tekst zelf werd vroeger wel in verband gebracht met de slavenhandel en de ontwrichtende gevolgen daarvan (Halbertsma 1973, 133). In algemene zin is dit zeker juist. Toch zijn ook andere gevolgtrekkingen mogelijk. De tekst spreekt iedere Fries vrij die meegedaan had om met de vikingen in Friesland te plunderen, maar dat onder dwang had gedaan. We vinden hier een opsomming van de voorwaarden die maken dat een Fries *niet* gestraft kan worden voor zijn deelname aan een viking-strooptocht in Friesland: hij moet zich tegen zijn zin bij de vikingen aangesloten hebben en zijn wandaden moet hij onder dwang hebben begaan. Hij moet zijn bewering met een eed op de relikwieën (of the hostiehouder) staven, en kan dan niet voor zijn daden worden gestraft. Het landrecht stipuleert dus de omstandigheden die een uitsluitingsgrond voor vervolging vormen. De opsomming van deze uitzonderlijke omstandigheden impliceert dat er ook Friezen waren die zich vrijwillig bij de vikingen hadden aangesloten en samen met hen op strooptocht waren gegaan (Gosses 1946, 141). Dit hoeft niet in Friesland zelf te zijn geweest, het kan ook er buiten zijn geweest. Een Engelse kloosterkroniek verhaalt hoe in 855 op het eiland Sheppey drie beruchte vikingleiders landden met een schare heidenen, bestaande uit Denen en Friezen (*scilicet Dani et Fresones*). Voor Engeland was de eerste helft van de 11de eeuw een tijd van grote onrust en er zijn aanwijzingen dat ook Friezen deelnamen aan het krijgsgebeuren. De skald Ottarr bericht dat er bij de slag bij Brentford (1016 AD) Friezen waren onder de gesneuvelden. Dat de Friezen niet vies waren van plundertochten, blijkt uit de vloot van Friese kapers die we later in de eeuw in de Middellandse Zee aantreffen (Slicher van Bath 1973, 219). Mogelijk is het woord *kaper* zelfs van Friese afkomst (Fränk 1912, 283; Sipma 1953, 174; De Vries, 1971, 302).

4. Conclusie

Een en ander overwegende is er volgens mij veel voor te zeggen de Senja-inscriptie te duiden als:

Wij zochten de jongens/krijgers [= *drengjar*] van Friesland op
en (tezamen) deelden wij krijgsbuit.

De tekst, in al zijn beknoptheid, geeft aan dat vikingen en Friezen gezamenlijk op krijgstoct gingen en dat deze tocht succesvol was. Wat betreft *skipta vígs fötum* onderscheidt mijn interpretatie zich niet van die van Olsen. Het verschil is dat de *Frislands drengjar* nu niet optreden als tegenstanders, maar als krijgers waarmee men verbonden was, bondgenoten, in overeenstemming met de door Jesch voorgestelde connotatie van het woord *drengr*. Deze betekenis is weliswaar niet dwingend, maar de

aldus naar voren komende boodschap van de inscriptie is goed verenigbaar met de boven aangehaalde bepaling van de Vierentwintig Landrechten.

Het is de verdienste van Jesch dat ze met haar nieuwe interpretatie nog eens de aandacht heeft gevestigd op deze in Nederland zo goed als onbekende bron. Dat haar uitleg van de inscriptie niet het laatste woord kan zijn, hoop ik hierboven duidelijk te hebben gemaakt. Hoe de tekst ook geïnterpreteerd moet worden, vast staat dat de inscriptie van Bothavn een kleine, maar boeiende bijdrage kan leveren aan onze kennis van de betrekkingen tussen Friesland en Scandinavië in de 11de eeuw.

Literatuur

- Ahlsson, Lars-Erik (1988)
"Alboð," *Studia anthroponymica Scandinavica* VI, 11-12.
- Algra, N.E. (1991)
Zeventien keuren en Vierentwintig landrechten. Tweede druk (Doorn: Graal).
- Besteman, Jan C. (1996)
Vikingen in Noord-Holland? De zilverschat van Wieringen in het licht van de Noormanneninvallen. Archeologische publicatie Provincie Noord-Holland, I.
- Blok, Dirk P. (1969)
"Holland und Westfriesland," *Frühmittelalterliche Studien* Band III, 347-366.
- Boeles, P.C.J.A. (1951)
Friesland tot de elfde eeuw ('s-Gravenhage: Nijhoff).
- Brate, Erik (1907)
"Runinskrifterna på ön Man," *Fornvännen* 2, 77-95.
- Brøndsted, Johannes (1964)
Die grosse Zeit der Wikinger (Neumünster: Wachholtz).
- Buma, Wybren Jan, en Wilhelm Ebel [eds.] (1963)
Das Rürstringer Recht. Altfriesische Rechtsquellen Band I (Göttingen: Muster-schmidt).
- Fell, Christine (1981)
"Vikingarvísur," in: *Speculum norraenum. Norse studies in memory of Gabriel Turville-Petre* (Odense: Odense University Press), 106-122.
- Finnur Jónsson (1931) [herdruk 1966]
Lexicon poeticum antiquae linguae septentrionalis (København: Atlas).
- Franck, Johannes (1912)
Etymologisch woordenboek der Nederlandsche taal ('s-Gravenhage: Nijhoff).
- Gordon, E.V. (1954)
The Battle of Maldon (London: Methuen).
- Gosses, I.H. (1946)
"Deensche heerschappijen in Friesland gedurende den Noormannentijd," in: *Verspreide geschriften* (Groningen: Wolters), 130-151.
- Graham-Campbell, James (1980)
Viking artefacts: a select catalogue (London: British Museum).
- Halbertsma, H. (1963)
Terpen tussen Vlie en Eems, II Tekst (Groningen: Wolters).
- Halbertsma, H. (1973)
"Het Friese koninkrijk," in: J.J. Kalma et al. [eds.], *Geschiedenis van Friesland* (Lecuarden: Miedema Press), 95-143.
- Harthausen, Hartmut (1966)
Die Normanneneinfälle im Elb- und Wesermündungsgebiet mit besonderer Berücksichtigung der Schlacht von 880 (Hildesheim: August Lax).
- Hofstra, T., en Samplonius, K. (1995)
"Viking Expansion Northwards: Mediaeval Sources," in: *Arctic. Journal of the Arctic Institute of North America* 48, 235-247.
- Jesch, Judith (1997)
"The Senja neck-ring and viking activity in the eleventh century," in *Blandade runstudier* 2, Runrön 11 (Uppsala: Institutionen för nordiska språk).

- Künzel, R., Blok D.P., Verhoef, J. (1989)
Lexicon van nederlandse toponiemen tot 1200.
- Olsen, Magnus (1960)
Norges innskrifter med de yngre runer Band V (Oslo: Norsk historisk kjeldeskrift-institutt).
- Philippa, Marlies (1987)
Noord-zee-germaanse ontwikkelingen (Alblasserdam).
- Piebenga, Gryte A. (1986)
"Friese ontdekkingsreizigers in de elfde eeuw," in: *It Beaken XLVIII*, 114-125.
- Quak, Arend (1989)
"Wikingen in Flandern," in: L. Peterson [ed.], *Studia Onomastica. Festschrift till Thorsten Andersson 23 februari 1989* (Stockholm: Almqvist & Wiksell), 297-301.
- Rau, Reinhold [ed.] (1975)
Quellen zur karolingischen Reichsgeschichte III (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft).
- Sipma, P. (1953)
"Een Angelsaksische invasie in Friesland?," in: *It Beaken XV*, 161-192.
- Sjøvold, T. (1974)
The Iron Age settlement of Arctic Norway. II Late Iron Age. Tromsø Museums skrifter. Vol. X.2. (Tromsø [etc.]: Norwegian University Press).
- Slicher van Bath, B.H. (1973)
"Middeleeuwse welvaart," in: J.J. Kalma et al., [eds.], *Geschiedenis van Friesland* (Leeuwarden: Miedema Press), 201-228.
- Vries, Jan de (1971)
Nederlands etymologisch woordenboek (Leiden: Brill).
- Wessén, Elias (1945)
Upplands runinskrifter granskade och tolkade av Elias Wessén och Sven B.F. Jansson II, 2 (= Sveriges runinskrifter VII,2) (Stockholm: Wahlström & Widstrand).